

НАНАШКИ У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ (КІНЕЦЬ 1970-х рр.)

Дарина Бездітна, Ростислав Конта

NANASHKI IN THE WEDDING CEREMONY OF MYKOLAIV REGION (THE END OF THE 1970s)

Daryna Bezditna, Rostyslav Konta

Ukrainian wedding as a series of ritual actions connected with certain social and legal customs required a number of specific actors to perform. Almost all the guests were participants in the ceremonies, but there were those who played the main role in the wedding event and without whom the wedding would lose its significance.

The example of the regional features of the Mykolaiv Oblast in the wedding rituals of Ukrainians are the ritual characters «nanashko» and «nanashka». The issue discussed in this work is an actual direction of ethnological science, as this topic is little studied in the specialized literature. Today, there is practically no source base and publications on this topic.

Based on the authors' field research, the article examines the peculiarities of ritual characters in the wedding ceremony of Mykolaiv Oblast in the late 1970s. The result of the study was the identification of regional and local features of wedding ceremonies in this region. The article analyzes the role and functions of the ritual characters «nanashko» and «nanashka». The authors highlight the local features of the participation of ritual characters, their ritual actions and duties in three cycles of wedding rituals – pre-wedding, wedding and post-wedding. During the whole wedding, Nanashka performed one of the main missions – leading the ceremony. Their participation in an important family event such as a wedding symbolized the approval of marriage at the public level. Accordingly, endowed with these powers, they were morally responsible for following the wedding script. It was concluded that nanashky not only played an important role in wedding ceremonies, but also accompanied the newlyweds throughout their lives and remained very important people for the couple.

Keywords: wedding, nanashka, nanashko, ritual, Mykolaiv Oblast.

Весілля є одним з найбільш важливих етапів у життєвому циклі українців. В даному контексті важливе значення має весільна обрядовість, яка виступає провідним носієм культурного коду українців: починаючи від статевої культури, закінчуючи формуванням світоглядних засад та етнокультурних основ українського суспільства. Весільна обрядовість в даному випадку виступає яскравим маркером культурної та етнонаціональної ідентичності та впливає на формування базових компонентів самосвідомості українців.

Умовно весільну обрядовість можна розділити на три цикли: передвесільну, весільну та післявесільну. Кожен з яких має певні локальні особливості та обряди, які частково є запозиченням внаслідок міжетнічного спілкування.

Тривалий контакт українців з представниками багатьох національностей наклав відбиток на загальну характеристику весільного обряду Південного регіону України, що безпосередньо позначилося на локалізації та специфіці його традиційно-побутової культури (Борисенко 1988, с. 145). Так у дослідженому регіоні проживають різні національні меншини України – росіяни, болгары, молдовани, гагаузи та інші.

Процес культурних взаємозапозичень відобразився у весільних обрядодіях. Зокрема, на Миколаївщині, на весіллі присутні особливі обрядові персонажі, без яких неможливе проведення повноцінного весілля. Ці персонажі мають спеціальні назви та чини. Вони виконують найголовнішу роль у весільному дійстві, а саме: нанашка та нанашко. Цим персонажам ве-

сильної обрядовості Миколаївщини і присвячене наше дослідження. Основною джерельною базою даного дослідження стали польові матеріали, зібрані нами в сільській місцевості на Миколаївщині.

У словнику Бориса Грінченка знаходимо визначення термінів «нанашка» та «нанашко», де «нанашка» – це хрещена мати, а «нанашко» хрещений батько (Грінченко 1907, с. 1423). На весіллі мають бути жінка-нанашка з чоловіком-нанашком. Вони мали супроводжувати молодих у подальшому житті молодят). Згідно з повір'ям *«за нанашків повинні бути найрідніші зі сторони нареченого»* (Петрова 2022). Існувало переконання, що це мали бути хрещені молодого. У випадку, якщо хрещених не було, то нанашкою і нанашком ставали найрідніші родичі сім'ї молодого (брати, сестри, добрі знайомі). Якщо таких не знаходилося зі сторони нареченого, то брали зі сторони нареченої. Як зазначає одна з наших респонденток: *«Особисто в мене (авт. – нанашком) був мій рідний брат із жінкою. Ми з ними були в дуже гарних відносинах і по сьогоднішній день. Брат на 10 років за мене старший. Вони гарно жили, гарна була родина і мені завжди хотілося брати з них приклад»* (Юрчук 2022).

Зустрічалися поодинокі випадки, коли вибирали чужих людей, однак це мала бути ідеальна сім'я, яка вела зразковий спосіб життя і була шанована на селі: *«Як брали нанашків, якщо там якась така сім'я була, ну, щось не складалося у них у житті, то таких, хай, він буде і рідний, то їх не брали, їм яку-небудь заміну знаходили когось з рідних. Хто там дальше, як сказати, по ієрархічній драбині, хто підходить з рідних. Бувало, що і чужих людей – гарно живуть, гарний сім'янин. Тому що вважалося, що ці люди повинні бути ідеальна сім'я. Повинна бути як у себе в сім'ї, так у населеному пункті, бо село це ж усі знають, щоб ці люди гарно жили, поважали один одного, поважали батьків і все обов'язково це повинно бути»* (Петрова 2022).

Як правило, відмов від пропозицій на роль нанашки і нанашко не було. Навпаки, це вважалося поважною пропозицією та предметом гордості для обраної пари. У передвесільному циклі, а саме: на сватанні зі старостами вже були нанашки зі сторони нареченого, адже вони вже могли щось підказати та дати пораду молодим (Петрова 2022).

Після цього нанашки розпочинали підготовку до проведення весілля. Найголовнішим їхнім завданням було – приготування хлібу і свічок. Так, у четвер нанашка пекла дві хлібини на весілля (замість короваю у даному регіоні побутував хліб). Важливою місією нанашки було завчасно придбати свічки для весілля. Водночас, у більшості випадків вона власноруч виготовляла великі свічки з воску та оздоблювала їх для нареченої та нареченого. Адже, в житті будь-якої людини, свічка, як атрибут, тісно пов'язана з трьома найважливішими моментами – народження, весілля та смерть. Саме свічка розглядається як потужний оберіг в народній магії. Вогонь в даному контексті виступав символом домашнього вогнища. Саме тому, свічка завжди використовувалася у весільній обрядовості та виконувала важливу символічно-магічну функцію (Вишневіська 2011, с. 56–60).

Безпосередньо під час весілля (у неділю) нанашки приходили зранку із заготовленими хлібами і свічками до дому нареченого. Далі весільна процесія переміщувалася у хату до нареченої. Нанашки з гостями зі сторони нареченого йшли до нареченої. Молодий ніс в обох руках хліб, а нанашка несла свічки. Вже на порозі один хліб вручали батькам нареченої, а другий – нанашко брав з собою на церемонію офіційної реєстрації шлюбу в Будинку культури (Бездітна 2022).

Так при укладанні шлюбу в Будинку культури молодих, нанашки тримали свічки, які не можна було випускати з рук до того часу, поки не закінчиться офіційна частина церемонії.

Основні весільні обрядодії за участі нанашок відбувалися відразу, як тільки починалося застілля. Декілька жінок, зі сторони нареченої, мали перев'язати руку вище ліктя всім присутнім гостям. Нанашку та жінок перев'язували хустками, нанашко і чоловіків – рушниками, а молодь – стрічками.

Однак найголовніша функція нанашків була вже за столом, де вони сиділи поруч з нареченою та нареченим. Навпроти молодих був хліб (замість короваю), в якому горіли 2 свічки. В обов'язки нанашків входило дивитися за свічками, щоб вони гарно горіли. Свічки мали горіти однаково, як зі сторони нареченої, так і зі сторони нареченого. Це символізувало те, що життя їх буде довгим і щасливим: *«Яка свічка скоріше горить, треба було так старатися дивитися, щоб вони були підрізані, щоб не стікав той віск, щоб рівно жили і довго жили, щоб щасливо жили. Якщо якась свічка скоріше танула отак, то він або вона помре скоріше»* (Петрова 2022).

Раніше одним з кульмінаційних моментів весілля був обряд «комори». Назва цього обряду пішла від назви споруди для зберігання зерна та інших продуктів (Ігнатенко 2017, с. 88). У цій споруді відбувалася перша статева близькість наречених. Слід сказати, що на Півдні цей

обряд зустрічається у поодиноких випадках. Власне, обряд «комори» мало де фіксується навіть в 20-х рр. ХХ ст. Однак, поодинокі випадки зустрічалися (пізніше він взагалі перестав бути частиною весільної обрядовості). Вагоме місце у цьому обряді займала нанашка.

Зі спогадів респондентки, які їй розповідала ще бабуся, на другий день весілля нанашка заходила першою до кімнати молодих і виносила простирadlo та сповіщала жителів села звістку статевої близькості молодят (Бездітна 2022). Ця обрядодія могла мати два можливі наслідки. Весілля набувало нечуваної радості, якщо дівчина виявилася цнотливою, або навпаки, якщо дівчина виявлялася нечесною – батьків та наречену засуджували на все село.

Наступного дня розпочинався післявесільний цикл. У ньому вагома роль належала нанашки, на яких була покладена функція прийому гостей. Цей обряд називався «нанашенням». Зі сторони нареченої збиралися 5–10 активних гостей, які йшли додому до нанашків вже із заготовленою тачкою. На столі у господарів мало бути все, як на весіллі, однак переважали холодні страви. Обов'язково тих, хто приходив на це дійство, нанашки перев'язували рушниками. Це все супроводжувалося танцями. Гості та нанашки, які посиділи за столом, пересувалися до хати нареченого. Нанашків садили у тачку, у якій було накидано будяків, каміння. Їх везли через все село по нерівній дорозі. Це все супроводжувалося сміхом та веселощами (Петрова 2022).

Дійство завершувалося біля хати нареченого, де вже чекали нанашків із банкою для грошей на господарчі потреби молодим та спільним застіллям. На цьому все завершувалося. На прощанням нанашки запрошували вже молоду сім'ю до себе через тиждень на застілля.

Після того, як молода з молодим перейшли у інший соціальний статус, відповідно їх зв'язок з нанашками не закінчувався. Протягом всього життя вони відвідували один одного. Як зазначає наша респондентка про свої стосунки з нананашками: *«Вони були трошки старші за нас, ми дуже часто до них їздили. Вони давали нам такі рекомендації – чого ми не знали. Говорили ми. Все було на довірливій основі. Ділилися з ними всякими секретами»* (Бездітна 2022). Молоді завжди могли отримати важливу пораду та підтримку у скрутній ситуації: *«Просто оце супроводжувати по життю, допомагати, давати добрі поради і підтримувати у важку хвилину, тому що у житті кожної людини всяко буває»* (Петрова 2022). Після народження першої дитини нанашків брали за хрещених: *«Коли вже народилася дитина ми нанашко брали за похресного батька»* (Бездітна 2022).

Таким чином, запозичення традицій представників інших (сусідніх) національностей – явище характерне для українського весілля Миколаївщини. Це був тривалий процес, який охопив різні історичні періоди, коли українські землі входили до складу інших держав, а також на це вплинуло сусідство з Молдовою. Зокрема, за словами респондентів поруч у сусідніх селах проживали молдовани, які становили близько 80% жителів села, що очевидно, засвідчує зв'язок молдавської та української культур. Це спричинило формування певних місцевих відмінностей, однак не замінило основну структуру традиційного українського весілля.

Зібраний нами матеріал дозволяє виокремити характерні риси весільної обрядовості Півдня України. В даному випадку специфіка весільних обрядових на Миколаївщині передбачала наявність нанашок, які виконували важливі функції під час весілля.

Як правило, у всіх трьох циклах весільної обрядовості, нанашки займали відповідальну роль і виконували почесну місію. Зокрема, вони здійснювали важливу функцію введення молодят до нового роду. Примітно також те, що після весілля та протягом усього подальшого життя молодят нанашки залишалися дуже важливими людьми для подружжя. Вони ставали для них старшими наставниками, людьми, які ділилися своєю життєвою мудрістю, допомагали у вирішенні багатьох проблем. Це, у свою чергу, зміцнювало традиційний інститут шлюбу та надавало стабільності суспільному устрою. Інститут нанашків в даному випадку сприяв поєднанню родів подружжя, виконував функцію запобігання можливим конфліктам як на сімейному рівні, так і на рівні сільської громади.

Список джерел та літератури

БЕЗДІТНА, Л. М. Інтерв'ю від 06.11.2022. Особистий архів Бездінтої Д. В.

БОРИСЕНКО, В. К., 1988, Весільні звичаї та обряди на Україні: Історико-етнографічне дослідження. АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; відп. ред. М. М. Пазяк. К.: Наук. думка.

ВИШНЕВСЬКА, Г., 2011, Свічка в контексті української духовної культури. Рідний край: альманах Пол-

тавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. № 1(24), 56–60. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1560/1/Vychnev.pdf>

ІГНАТЕНКО, І. В., 2017, Шлюбно-сімейні стосунки у традиційній культурі українців. Харків: Клуб сімейного дозвілля.

ПЕТРОВА, Ю. П. Інтерв'ю від 04.08.2022. Особистий архів Бездітної Д. В.

СЛОВАРЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. Упорядкував, з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. Зібрала редакція журналу «Кіевская Старина». Т. 1–4. К., 1907–1909.

ЮРЧУК, Л. І. Інтерв'ю від 11.08.2022. Особистий архів Бездітної Д. В.

References

BEZDITNA, L. M. Interviu vid 06.11.2022. Osobystyi arkhiv Bezditnoi D. V. [Personal archive of Bezditna D. V.]. [In Ukrainian].

BORYSENKO, V. K., 1988, Vesilni zvychai ta obriady na Ukraini: Istoryko-etnografichne doslidzhennia [Wedding customs and rites in Ukraine: Historical and ethnographic study]. AN URSSR. In-t mystetstvovnavstva, folkloru ta etnografii im. M. T. Rylskoho; vidp. red. M. M. Paziak. K.: Nauk. dumka. [In Ukrainian].

IHNATENKO, I. V., 2017, Shliubno-simeini stosunki u tradytsiinii kulturi ukraintsiiv [Marital and family relations in the traditional culture of Ukrainians]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. [In Ukrainian].

PETROVA, Yu. P. Interviu vid 04.08.2022. Osobystyi arkhiv Bezditnoi D. V. [Personal archive of Bezditna D. V.]. [In Ukrainian].

SLOVAR UKRAINSKOI MOVY. Uporiadkuvav, z dodatkom vlasnoho materialu Borys Hrinchenko. Zibrala redaktsiia zhurnala «Kievskaiia Starina». Т. 1–4. К., 1907–1909. [In Ukrainian].

VYSHNEVSKA, H., 2011, Svichka v konteksti ukrainskoi dukhovnoi kultury [A candle in the context of Ukrainian spiritual culture]. Ridnyi kraj: almanakh Poltavskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. H. Korolenka. № 1(24). [Online]. Available from: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1560/1/Vychnev.pdf> [In Ukrainian].

YURCHUK, L. I. Interviu vid 11.08.2022. Osobystyi arkhiv Bezditnoi D. V. [Personal archive of Bezditna D. V.]. [In Ukrainian].

Нанашки у весільній обрядовості Миколаївщини (кінець 1970-х рр.)

Українське весілля як низка обрядових дій, пов'язаних із певними суспільно-правовими звичаями, вимагала певної кількості дійових осіб. Майже всі гості були учасниками обрядів, але були ті, хто відігравав головну роль у весільному дійстві і без кого весілля втратило б своє значення.

Прикладом регіональних особливостей Миколаївщини у весільній обрядовості українців є обрядові персонажі «нанашко» та «нанашка». Питання, яке розглядається в даній роботі, є актуальним напрямком етнологічної науки, оскільки ця тема мало досліджена у спеціальній літературі. Сьогодні джерельної бази та публікацій на цю тему практично немає.

На основі польових досліджень авторів, у статті розглядаються особливості обрядових персонажів у весільному обряді Миколаївщини кінця 1970-х рр. Результатом дослідження стало виявлення регіональних та локальних особливостей весільної обрядовості цього регіону. У статті аналізуються роль і функції обрядових персонажів «нанашко» та «нанашка». Автори висвітлюють локальні особливості участі обрядових персонажів, їхні обрядові дії та обов'язки у трьох циклах весільних обрядів – передвесільному, весільному та післявесільному. Протягом усього весілля нанашки виконували свою головну місію – вели церемонію. Їх участь у такій важливій сімейній події, як весілля, символізувала схвалення шлюбу на громадському рівні. Відповідно, наділені цими повноваженнями, вони несли моральну відповідальність за дотримання весільного сценарію. Зроблено висновок, що нанашки не лише відігравали важливу роль у весільних обрядах, а й супроводжували молодят протягом усього життя та залишалися дуже важливими людьми для подружжя.

Ключові слова: весілля, нанашка, нанашко, обряд, Миколаївщина.

Daryna Bezditna, M. A. in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Дарина Бездітна, магістерка історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-2445-0706>

Rostyslav Konta, Doctor of Historical Sciences, Professor of Department of Ethnology and Local History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Ростислав Конта, доктор історичних наук, професор кафедри етнології та краєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6803-3242>

Received: 26.02.2023

Advance Access Published: March, 2023